

Det finns en särskild sorts blindhet som drabbar institutioner när de förväxlar handling med verkan. Den uppstår inte av ondska eller ens av dumhet, utan av en äldre reflex: föreställningen att om ett problem är synligt, obehagligt och moraliskt laddat, så måste svaret vara kraft. Slå hårdare. Jaga hårdare. Straffa hårdare. Cannabispolitiken i Sverige – och på många håll i västvärlden – är kanske det tydligaste monumentet över denna reflex. Vi har i decennier riktat institutionell energi mot symtomet och kallat det bekämpning av orsaken.

Men ett system bryr sig inte om våra avsikter. Det bryr sig om sin egen struktur.

Tänk dig cannabismarknaden inte som ett moraliskt fält utan som ett hydrologiskt system – vatten som söker sin väg nedför ett landskap. Man kan bygga hur många dammar som helst uppströms, men om landskapets lutning pekar mot en viss dal, kommer vattnet dit ändå, om också genom nya, dolda kanaler. Prigap, tillgänglighet, gängens marginaler, rättskedjans kapacitet – det är landskapets lutning. Brukaren är inte källan till flödet. Brukaren är droppen som råkar synas när den passerar genom en spricka i asfalten. Att jaga henne är att förväxla symptom med orsak, en kausal felkoppling så grundläggande att den borde vara en skamfläck för varje institution som gör anspråk på rationalitet.

Detta är den första och kanske mest obekväma insikten: att moralisera ett flöde är inte detsamma som att förstå det. Ett system som inte förstås kan inte styras. Det kan bara motarbetas, ineffektivt, i all evighet, med allt större resursförbrukning för allt mindre effekt. Det är inte en politisk ståndpunkt. Det är en beskrivning av vad som händer när epistemologi ersätts av affekt.

Synlighetens etik

Om man accepterar detta – att institutioner ska förhålla sig till flöden snarare än att bekämpa symptom – följer något överraskande: skillnaden mellan en legal och en illegal marknad är inte i första hand en skillnad i frihet. Det är en skillnad i *synlighet*.

En illegal marknad är per definition ett mörkt rum. Ingen vet exakt hur stort det är, vilka som befolkar det, vilka priser som råder, vilka volymer som rör sig genom det. Staten kan inte reglera det den inte kan se, kan inte beskatta det den inte kan mäta, kan inte skydda det den inte kan nå. En legal marknad, hur ofullkomlig den än är, tänder ljuset i rummet. Plötsligt finns siffror. Plötsligt finns gränser man kan rita, testa, justera. Det är inte liberalisering i ordets ideologiska mening – det är någonting mer grundläggande: en övergång från blindhet till insyn.

Att kalla detta för “att släppa kontrollen” är därför en språklig villfarelse. Det är tvärtom första gången kontroll blir möjlig. Man kan inte forma det som inte existerar för blicken.

Regleringens paradox

Härur föds en paradox som är värd att dröja vid: reglering, som vi vanligen tänker oss som frihetens motsats, blir i detta ljus frihetens förutsättning. Inte därför att regler i sig är goda, utan därför att en reglerad marknad är en marknad med *gränser man känner till*. Gränser är vad som gör att man kan hålla en hälsobacklash i schack, hindra en okontrollerad marknadsexpansion, försvaga gängens ekonomiska fäste – inte genom förbud, utan genom att göra alternativet mindre lönsamt än det synliga, beskattade, kvalitetssäkrade spåret.

Skatten spelar här en roll som sällan erkänns. Vi är vana att tänka på skatt som en intäktskälla, en budgetpost bland andra. Men i det här systemet är skatten någonting annat: en ratt. Vrider man den för hårt uppstår ett nytt prisgap, och genom det gapet forsar den gamla, illegala marknaden tillbaka in, denna gång förstärkt av statens egen ouppmärksamhet. Vrider man den för löst förlorar staten sitt styrmedel utan att vinna någonting i utbyte. Skatten är, med andra ord, inte en fråga om hur mycket pengar staten vill ha. Den är en fråga om hur mycket flöde staten vill tillåta genom vilken kanal.

Gränsen som spegel

Det finns också en geografisk dimension som sällan får den uppmärksamhet den förtjänar. Ett land som legaliserar i ensamhet, omgivet av grannar som inte gör det, skapar automatiskt en ny sorts flöde: gränsarbitrage. Detta är inte ett tecken på att politiken misslyckats. Det är en strukturell konsekvens av asymmetri, lika förutsägbar som vatten som rinner nedför. Tullverkets uppgift blir därför inte att jaga enskilda resenärer med små mängder i fickan, utan att förstå och forma det nya landskap som asymmetrin skapar. Att begära av en gränsmyndighet att den ska bete sig som om ingenting förändrats, när hela den omgivande terrängen har gjort det, är att döma den till en meningslös kamp.

Det som till sist bär

Om man drar ut linjerna i detta resonemang landar man i en tanke som är mindre om cannabis än om institutioner som sådana. Legitimitet byggs inte genom övertygelse. Ingen kampanj, hur välformulerad den än är, har någonsin ersatt erfarenheten av att något faktiskt fungerar. Acceptans är inte en opinionsseger. Den är residualen av stabilitet över tid – det obestridda faktum att våldet minskade, att intäkterna blev förutsägbara, att regleringen höll vad den lovade.

Däri ligger kanske den djupaste normativa poängen: en institution som fungerar behöver inte förklara sig. Den visar sig. Och en institution som ständigt måste

förklara varför den slåss mot verkligheten, år efter år, med oförändrade resultat, har redan avslöjat sin egen svaghet – inte moralisk, utan epistemologisk. Den har blandat ihop kraft med klokskap.

Cannabispolitiken, sedd på detta vis, blir varken en fråga om frigörelse eller om fasthållande vid ordning i traditionell mening. Den blir ett test: kan en institution lära sig se ett system för vad det är – flöden, noder, tryck, motstånd – och forma sig efter den insikten, snarare än efter sin egen önskan om hur världen borde bete sig? Svaret på den frågan säger sannolikt mer om statens mognad än om cannabis i sig. Växten är i grunden ointresserad av våra debatter. Det är vi som måste bestämma oss för om vi vill styra det vi ser, eller fortsätta bekämpa det vi vägrar förstå.